

---

### ***NATIONAL IDEA AS EUROPEANISM BY DEFAULT***

**Nicoleta Sălcudeanu, Scientific Researcher, PhD, "Gh. Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities, Tîrgu Mureș**

*Abstract: In the Romanian literature of the mid-nineteenth century, the idea of Europe does not appear explicitly defined, and it is not defined as an imperative objective, as a reflex of imitation and borrowing of foreign forms on a contrasting background, as an allogeneic implant on the body of Romanian culture, but, somewhat naturally, it rises to the surface through a pre-existing capillarity, arises from an implicit status, a laminar one, to the European idea in Romanian culture. There is no question of rudimentarily importing of civilization, but only a natural awareness of belonging to a cultural geography where in fact we were born.*

**Keywords: literature, culture, Romanian, Europe, national.**

Nu se poate vorbi, la mijlocul secolului al XIX-lea, despre o conștiință europeană definită în termeni preciși, necum despre o conceptualitate a acesteia. Rezumându-ne la teritoriul literaturii române de la mijlocul secolului, se observă că ideea de Europa nu apare definită, circumscrisă în coordonate delimitate strict. Ea nu apare ca un deziderat explicit, datorat unui reflex de imitație și de împrumut al unor forme străine pe un fond contrastant, ca un implant străin pe corpul culturii românești, ci, oarecum firesc, aceasta se infiltrează, urcă la suprafață, printr-o capilaritate preexistentă, se ridică dintr-un statut subînțeleș, implicit, liminar, al ideii europene în cultura română. Nu se pune problema unui import frust de civilizație, ci doar de o conștientizare a apartenenței firești la o geografie culturală în care, de fapt, ne-am născut. Și nu se poate vorbi despre o conștiință europeană conceptualizată, tocmai fiindcă nu era nevoie de nici o conceptualizare a ei atâta vreme cât elita culturală românească, chiar și obnubilată în demersurile-i culturale de influențe diverse, știa încă de la începuturi că "de la Râm ne tragem". Europeanitatea noastră era conținută, iar nu împrumutată. Trebuia doar degajată de sub straturile de influențe slave, turce, grecești, lucru pe care generația cea mai radical europeană, cea pașoptistă, l-a și făcut. Să nu uităm însă meritele intelectualității din Transilvania, rolul Școlii Ardelene ca deschizătoare de drum, în orientarea noastră spre Apus. Ceea ce-am importat nu a fost, de la început, conștiința europeană în sine, ci formele culturale pe care aceasta le întruchipa în momentul respectiv, iar acesta e un proces firesc și organic. Este un lucru normal, de nu banal, că forță de iradiere culturală nu pot avea decât centrele puternice, iar o zonă culturală marginală ca a noastră, trebuie să se mulțumească cu împrumutul formelor, chiar dacă, inițial, fără fond. Totul e ca împrumutul de forme să nu rămână imitație stearpă, ci să rodească, fertilizând mereu fondul în progresivă ebuliție.

Așadar, generația pașoptistă se angajează într-un proces extrem de complicat și anevoios, propunându-și să ia în piept, programatic, să înfrunte ceea ce este cel mai greu de înfruntat: inerția. Lupta cu inerția presupunea urcarea în contracurentul mentalităților, de la îmbrăcăminte la obiceiuri, de la alfabet la muzică, asumându-și chiar statutul considerat ridicol în acele vremuri, dar cât de benefic din perspectivă actuală, acela de "bonjurist". Bonjurismul a introdus o perspectivă apuseană de filiație franceză în cultură și a impus, prin

mijloacele uneori frivole ale modei, mentalități împrăștiate și în sfârșit eliberate de cutumele orientale. Generația bonjuristă nu e una spontană, ea este rezultatul conștiinței europene resuscitate prin contactul direct cu civilizația apuseană, conștiință, după cum am mai subliniat, preexistentă.

Sigur că dialogul Europa - spațiul național se desfășura oarecum unilateral, mai mult pe calea importului, nicidecum prin export de cultură, cum era și firesc; dar, după cum am subliniat, importul de forme nu reprezintă o situație subalternă față de cultura apuseană. Iar tentative de export au chiar existat: Mihail Kogălniceanu, la solicitarea lui Alexander von Humboldt, tipărește în exil o serie de lucrări menite să ne facă mai cunoscuți în lumea europeană (*Moldau und Wallachei. Romänische oder Wallachische Sprache und Literatur*, în *Lehman's Magazin für die Literatur des Auslandes*, Berlin, 1837; *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des valaques transdanubiens*, Berlin, 1837), Gh. Asachi își traduce baladele în franceză, Alecsandri publică o gramatică cu text francez, Antonio Rocques traduce legende și balade românești. Aceste demersuri dovedesc o conștiință europeană în formare ce tinde a fi tot mai dezinhăbită, mai lipsită de complexe. Nu există îndoială că - în cuvintele lui Lucian Boia - "toate elementele civilizației moderne, de la formele literare până la Constituție, de la Universitate până la sistemul financiar sau la căile ferate, și așa mai departe, au fost *toate* produse de import. (...) Ceea ce nu înseamnă că societatea românească, în ansamblul ei, nu a avut un rol, aculturarea presupunând egală participare a doi actori: cel care oferă modelul și cel care-l preia și îl adaptează. Nu oricine poate imita orice. Imitarea însăși presupune un anumit grad de compatibilitate cu modelul ales. Dar faptul în sine că românii au imitat nu poate suferi discuție"<sup>1</sup>. Discuție nu poate suferi nici faptul că împrumutul s-a făcut pe un fond perfect compatibil, care venea din însăși pre existența conștiinței noastre europene, deja încorporată somatic.

Paradoxal pare, la o primă vedere, faptul că primii noștri "europeni", așadar prima generație de intelectuali care a renunțat, la propriu și la figurat, la giubele și narghilele și a schimbat alfabetul chirilic pe cel latin, a fost aceeași cu cea a cărei misiune era să deștepte, în același timp, conștiința de neam, să consolideze ideea națională, fondul. Chiar de pare un paradox, în realitate conectarea noastră culturală la gândirea și pulsația ideatică occidentală nu se putea realiza decât prin fortificarea conștiinței de sine și prin configurarea unui profil național răspicat, explicit. De fapt nu este o contradicție între cele două direcții. Lucian Boia are perfectă dreptate, în literalitatea textului, doar că topește în ton și atitudine o subtilă peiorație: "Ideile noi și instituțiile noi sunt toate produse ale laboratorului occidental. Inclusiv ideea națională, statul-națiune avându-și obârșia tot în evoluțiile ideologice ale Occidentului"<sup>2</sup>. Din punctul nostru de vedere, nu există nimic rău în a prelua totul, inclusiv ideea națională, și am văzut că ea nu intră în conflict cu ideea europeană, ci chiar o potențează și o prelucrează în mod creativ. Iar prezumarea unei originalități autarhice și totale este o utopie care, ideologic, ar putea deveni pe cât de inaplicabilă, pe atât de pernicioasă. Stoparea artificială a circulației ideilor este, practic, imposibilă, iar progresul se face doar prin interacțiuni succesive și fertile. Acest lucru probează, o dată în plus, europenitatea noastră conținută, iar nu căpătată, fiindcă împrumuturi nu se pot face - nu-i așa - decât prin existența

<sup>1</sup> Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Edit. Humanitas, București, 1997, p. 13.

<sup>2</sup> Idem, p. 19.

unui "grad de compatibilitate cu modelul ales". Aparentele paradoxuri nu fac decât să ilustreze felul sintetic și creativ în care cultura română și-a asumat imitația.

Nu este, de aceea, de mirare că mișcarea noastră către lumea occidentală sintetiza, de fapt, o dublă direcție, un balans între direcția europeană și autohtonism, așezat de Virgil Nemoianu<sup>3</sup> între coordonatele numite "imitație și identitate". Nu se pot identifica forme radicale de europeitate sau manifestări pure de reacționarism. Considerăm că paradoxul tocmai aici se află. În perpetua contagiune dintre cele două direcții, și în continua lor interogare reciprocă. Orice motor presupune existența frânei. Generația pașoptistă, ca și cea junimistă, s-au folosit exemplar de dubla mișcare mai sus descrisă. Ei și-au asumat sarcina, nu tocmai ușoară, de a se lansa pe ambele culoare: racordarea noastră la pulsul european și, concomitent, întărirea conștiinței de sine. Primul intelectual român care se încumetă la așa o lucrare este, cel puțin în viziunea lui Octavian Goga, Mihail Kogălniceanu, "cel dintâi creier românesc organizat în sens modern, care primește și elaborează problemele gândirii continentului din vremea lui pentru a le pune de acord cu interesele naționale"<sup>4</sup>.

Această dublă mișcare simultană (centripetă și centrifugă) nu se datorează doar ambivalenței acțiunii fondatoare a generației de la '48, ci și dublei noastre determinări, a coexistenței fondului latin cu stratificările de sorginte orientală, fapt observat și de Maxim Danciu, care așează această sinteză sub auspiciile conceptuale ale aticului și asiaticului: "Fondul nostru latin, ce capitalizează individualul, mintea ageră și voința tenace, se găsește în opoziție cu insidioasa influență orientală (extrasă de la slavi, greci și turci), cu trăsăturile ei distinctive: trândăveală a spiritului, indiferență și pasiuni lascive. Concomitent, suntem atici datorită fondului nostru latin și totodată asiatici prin contagiune balcanică"<sup>5</sup>. Dar să exalți când o componentă, când alta, ni se pare o exagerare naivă câtă vreme, de fapt, suntem, iată, rezultatul acestui soi de sinteză, așadar un produs a cărui unicitate e dată tocmai de alcătuirea sa oximoronică.

Am considerat generația pașoptistă drept fondatoare a ideii europene, fiindcă momentul este cu adevărat revoluționar în mutațiile profunde și pe termen lung pe care va avea vigoarea să le impună nu doar în cultura românească, dar în societate, în general. Conform opiniilor lui Dan Berindei însă, europenizarea noastră s-a declanșat în perioada premodernă, și aduce suficiente argumente în această direcție<sup>6</sup>. La rândul său, deși admite că "reperle cronologice sunt o chestiune delicată", Lucian Boia situează "procesul primei intrări în Europa" în preajma anului 1830, "în vremea tratatului de la Adrianopol și a regulamentului organic". Mai mult, întrevide germenii acesteia mai devreme, și pe bună dreptate: "prima breșă importantă (...) spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, opera Școlii Ardelene, a unor intelectuali greco-catolici, cu studii la Viena și la Roma, conduși de ideea și chiar de obsesia originilor latine, și de necesara lor reactualizare. Demersul lor a constituit o sursă importantă a orientării spațiului românesc spre Occident, dar tonul dat de cărturarii ardeleni - exponenți ai

<sup>3</sup> Virgil Nemoianu, *România și liberalismele ei. Atracții și împotriviri*, Edit. Fundației Culturale Române, București, 2000.

<sup>4</sup> Octavian Goga, *Mihail Kogălniceanu, precursor al Unirii neamului*, București, 1936, p. 3.

<sup>5</sup> Maxim Danciu, *Europe as a Frame of Mind*, în *Transylvanian Review*, Romanian Cultural Foundation; Center for Transylvanian Studies, Volume IX, No. 1, Spring 2000, p. 15.

<sup>6</sup> Dan Berindei, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, Editura Enciclopedică, București, 1997.

unei societăți țărănești aflate sub ocupație străină - nu a luat amploare decât o dată ce elita celor două state românești s-a decis să adopte modelul occidental"<sup>7</sup>.

Pe lângă faptul că asimilează tranziția alfabetului chirilic spre cel latin cu însăși evoluția societății românești, instaurând un paralelism între cele două, cercetătorul, sprijinindu-se pe argumente iconografice, remarcă și aspectul amuzant al acestei tranziții dinspre lumea balcanic-orientală înspre cea europeană: "în saloanele epocii, bărbații trecuți de prima tinerețe, consecvenți modei orientale, stau alături de tineri, precum și de femei de toate vârstele, înveșmântați și înveșmântate «europenește»"<sup>8</sup>. Modernizarea societății se insinuează în lumea românească prin coduri culturale, în speță "scrierea și moda". Ștefan Cazimir<sup>9</sup> face un fel de grafic al receptivității la formele occidentale în funcție de vârstă, poziție socială și sex, observând că "boierii apar mai receptivi decât categoriile de mijloc sau de jos, tinerii mai receptivi decât vârstnicii, femeile mai receptive decât bărbații"<sup>10</sup>. Firește, acest mimetism cultural a cunoscut și aspecte comice, și nu se poate spune că ele ar lipsi în zilele noastre. Nici Paul Zarifopol, ca să aducem dezbaterea mai aproape, nu judecă prea blând ceea ce consideră el că ar fi slugărnicie în comportamentul nostru cultural: "Altădată românii tremurau înaintea sultanului, a vizirului, a pașalelor, iar mai apoi înaintea «Împăratului» pravoslavnic și așteptau de la acești întunecați și bătărași stăpâni orientali orice blagoslovenie supremă. Pe urmă am trecut sub oblăduirea mânășată, câteodată amabilă, mai adeseori numai condescendentă, a Europei. Nu vi se pare că în această trecere s-a păstrat mult din sfiala preaplecăta a vremurilor de îngenunchere către puterile acelea care ne nesocoteau cu orientală mojiție? Ne ține încă foarte strâns de gât o frică peste măsură dizgrațioasă, adeseori comică, de a nu ne da de gol cu vreun păcat în fața Europei. «Europa», în vorbirea noastră publică, este un cuvânt cu fior de patos... Sau: ne răsucim și ne gudurăm ca să fim primiți *înăuntru*, în salonul european, parc-am vrea să arătăm noi singuri cu degetul că stăm, altminteri, pe dinafară, abia îndrăznind să ne strecurăm până-n prag. Cu toată fanfara și zdrăngănitul diverselor leit-motive de orgoliu național, în fond nu ne-am izbăvit de acele răsuciri de gât și tremurări stângace care ne-au rămas în oase de pe când eram umile anexe ale atotputerniciei turce sau muscălești"<sup>11</sup>. El însuși pro-european, rafinat cunoscător și strălucit comentator al literaturii occidentale, criticul interbelic avertizează asupra unor comportamente și astăzi valabile. Din când în când, din păcate, răzbate, chiar și astăzi, un ton de vodevil, de "țiganiadă", în asumarea mimetică a europenității noastre culturale.

Dar, în afară de aspectele eroice, patetice sau comice, ideea europeană îmbracă și veșminte mitice. Am observat mai sus că aceasta capătă existență concretă doar trecută prin retortele ideii naționale. Ambele reprezintă constructe spirituale a căror carieră nu a fost chiar atât de simplă și de nehurducată. Apelând din nou la argumentația lui Lucian Boia, constatăm, împreună cu acesta că "Ideea statului-națiune are o vechime nu mai mare de două secole și nu este scris nicăieri că se va perpetua în veșnicie. Ea își are originea, pe de o parte, în filozofia «contractului social», așa cum a fost definită de Jean-Jacques Rousseau, și, pe de altă parte, în perceperea comunităților etnice ca organisme vii, fiecare cu propria-i spiritualitate și propriul

<sup>7</sup> Lucian Boia, *op. cit.*, p. 19.

<sup>8</sup> Idem, pp. 11-12.

<sup>9</sup> Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, Edit. Cartea Românească, București, 1986.

<sup>10</sup> Lucian Boia, *op. cit.*, p. 12.

<sup>11</sup> Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, vol. I, Edit. Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 183.

său destin, distincte de ale celorlalte (potrivit interpretării lui Johann Gottfried Herder, din *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, 1784-1791)<sup>12</sup>. În continuare, cercetătorul subliniază importanța reelaborării miturilor fondatoare, din nevoia de inventare a unui spațiu comun, bine diferențiat prin "origine comună, limbă unitară, istorie împărtășită, spiritualitate specifică". În ceea ce ne privește, "simbolul acoperitor al întregului spațiu românesc a devenit Dacia, într-un moment când numele de România încă nu exista" (...) Numele de astăzi al țării a fost formulat mai întâi de un istoric sas, Martin Felmer, în secolul al XVIII-lea, apoi, în 1816 (în *Istoria României și Geografia României*), de istoricul grec - stabilit în Țara Românească - Dimitrie Philippide. Spre mijlocul veacului, termenul Dacia apare frecvent pentru a defini ceea ce astăzi se numește România: întregul teritoriu locuit de români. Publicații precum *Dacia literară*, *Magazin istoric pentru Dacia*, *Dacia viitoare* reprezentau, prin însuși titlul lor, un întreg program politico-național<sup>13</sup>. Așadar, percepția noastră asupra sinelui etnic-național e cuprinsă în aura mitologizantă a unei Dacii care să circumscrie un teritoriu virtual pe suportul căruia tânăra națiune să-și edifice, în plan concret, istoria modernă. Fapt ce reiese și din programul pe care și-l propunea una din publicațiile pomenite mai sus, *Dacia viitoare*, și care, potrivit lui Al. Husar, reînvia "programul "României viitoare" a lui Bălcescu, ca un ziar ale cărui coloane erau «deschise tuturor celor ce voiesc a lupta pentru dezrobirea semenilor lor»", și care apare la Paris, în 1883. Acest program, conceput de C. Mille, V.G.Morțun, C.A.Rosetti ș.a., suna cam așa: "Știm că suntem 10 milioane de oameni care vorbim aceeași limbă. Pentru dânșii vorbim. Pentru dânșii vom lupta! (...) chestiunea importantă pentru noi Românii" e "reconstituirea vechii Dacii"<sup>14</sup>. Iată, îngemănate, miticul și istoricul, în cele două denumiri: Dacia și România. De o influență mitică este guvernat și Al. Husar când proiectează forțat și în spirit protocronist, în deficit de credibilitate, ideea europeană și conștiința noastră națională direct în epoca migrațiilor: "În perioada marilor migrații ale popoarelor, urmașii dacilor și romanilor au trebuit să ducă lupte grele pentru a-și păstra ființa lor proprie, am spune, ființa europeană"<sup>15</sup>. Istoricul ideii de Europa trebuie tratat în mod echilibrat, epurat de orice exaltări sau excese, ce nu fac decât să vulnereze credibilitatea unui astfel de demers.

Un aspect nu mai puțin important al evoluției în timp a ideii de Europa în cultura românească este cea a "specificului național", și felul în care acesta, după cum a fost interpretat, a avut tendința de a se deschide spre ideea europeană sau, din contră, de a obtura calea spre deschidere. Oricum, definirea specificului național pare să fi avut un traseu extrem de sinuos, între valorizarea sa autarhică, izolaționistă, rigidă și dimensiunea sa simfonică, tolerantă și înțeleaptă. Obsesia "specificul național" și a "formulei" sufletului românesc, încă de la începutul asumării interacțiunii culturale, reprezintă o firească încercare de autodefinire și legitimare de sine. Într-un comentariu la cea de-a doua ediție a broșurii lui Constantin Noica (*Pagini despre sufletul românesc*, Ediția a II-a, Editura Humanitas, 2000) privind "sufletul românesc"<sup>16</sup>, Zigu Ornea reiterează câteva dileme ce cunosc o freatică abundentă în

<sup>12</sup> Lucian Boia, *op. cit.*, p. 14.

<sup>13</sup> Idem, p. 15.

<sup>14</sup> Al. Husar, *Ideea europeană sau Noi și Europa (istorie, cultură, civilizație)*, Institutul european Iași, Hyperion Chișinău, col Sinteze, 1993, p. 274.

<sup>15</sup> Idem, p. 11.

<sup>16</sup> Zigu Ornea, *Formula sufletească a românului*, în *România literară*, nr. 1 / 10-16 ianuarie 2001, p. 9.



cultura românească. Rezumând succint cariera ideii de "suflet românesc" de la Garabet Ibrăileanu la Nicolae Manolescu, criticul se întreabă, în final, dacă se poate pune temei pe trăsăturile "distinctive" decelate de antecesorii, dacă ele pot exista cu adevărat în măsura în care "sufletul" unui popor se modifică paralel și fidel cu istoria sa, ce nu stă - nici ea - în loc. Să fixezi niște parametri inchizitoriali pentru a prinde fotografic mișcarea ebulescentă a mentalităților e ca și cum ai face portretul robot al poporului, cât se poate de schematic, asemănarea între adevăratul lui profil - în nesfârșită devenire - și imaginea lui împietrită e cel puțin discutabilă, dacă nu profund neadevărată. E ca o poză de tinerețe ce conservă, cu îndărătnicie, o imagine demult depășită. Bun cunoscător al fierberii de idei din cadrul peisajului cultural românesc, autorul articolului mai sus amintit face o succintă trecere în revistă (mult mai amplă în lucrarea sa *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*) - cu pași mari - a dezbaterii consacrate "specificului național", nevoii de definire a "sufletului românesc", conflictul europeism vs. tradiționalism, teme ce au consumat multă cerneală la vremea potrivită. Începând cu "bărbătescul" gest al lui Garabet Ibrăileanu de a proclama "sfârșitul poporanismului, datorită împlinirii marilor reforme postbelice, dar arată că din toate câte a afirmat din 1906 incoace a rămas în picioare doar conceptul specificului național, pe care continuă să-l apere"<sup>17</sup>, trecând prin opiniile sensibil diferențiate ale lui Mihai Ralea, din substanțialele studii consacrate, tot în *Viața Românească*, temei în cauză (*Etic și estetic, Fenomenul românesc*), traversând contribuțiile lui Nichifor Crainic, Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Camil Petrescu, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, P.P. Negulescu, Eugen Lovinescu, Ștefan Zeletin, Nicolae Steinhardt și, în sfârșit, Noica, distinsul istoric literar reanimă plaja de discuții, dar dintr-o perspectivă mai proaspătă. Primenește, de fapt, problemaizând, leit-motivul cultural al "sufletului românesc", aducându-l, considerăm, într-o lumină mai justă. Reluând, în diacronie, componentele presupuse a reprezenta mărci ale "formulei sufletești a românului" (adaptabilitate, inteligență, inaderență la misticism și nebulozitate abstractă, simț al relativului, luciditate, spirit critic, scepticism, putere de observație, percepție iute, lipsă de imaginație și viață interioară, cf. M. Ralea; ortodoxism emblematic, N. Crainic; individualitatea creatoare, Camil Petrescu; resemnarea fatalistă, Lucian Blaga; împăcarea, trăsătură deceletată deopotrivă de Constantin Noica și Nicolae Manolescu, bineînțeles în cheie diferită, cel din urmă caragializând), autorul rediscută justetea unei astfel de "încremeniri în proiect" și se întreabă legitim "dacă se poate vorbi de determinarea unei astfel de formule sufletești specifice. Dacă admitem că există, ea trebuie să fie anistorică, egală cu sine de-a lungul timpului. Dar se poate admite, în spațiul uman (ca și în celelalte), o ieșire totală din istorie, încât să poată fi deosebită o formulă sufletească a unui popor (...) egală cu sine în toată istoria ei multimilenară?"<sup>18</sup>. Firește, dacă luăm la bani mărunți doar profilul încropit de unul din cei mai probi portrețiști de suflet românesc (M. Ralea), nu puține sunt aproximările, de nu chiar eșecurile caracterologice. Extrem de delicată și de reductivă pare problema "inaderenței la misticism", apoi, luciditatea sau spiritul critic, în alte caracterizări ale sufletului românesc apar cu semn minus. Și dacă se poate spune că, într-adevăr, scepticismul nu ne lipsește, el poate fi și contraproductiv, paralizant, tocmai prin surplus de "imaginație și viață interioară". Lucrurile pot fi întoarse, în fiecare moment, în

<sup>17</sup> Ibidem.

<sup>18</sup> Ibidem.

funcție de predispoziția teoretică a caracterizatorului, să fie privite pe față, dar și pe revers. Și par la fel de plauzibile. Iată, așadar, cât de relative pot deveni niște categorii considerate, la vremea respectivă, casant definatorii. Se poate glosa la infinit pe oricare din ele, dar Zigu Ornea, pe bună dreptate, se întreabă azi, mai sunt ele operaționale? Nu participă ele oare la un soi de mitologizare, de cosmetizare sau, dimpotrivă, de discreditare, a unor caracteristici, a unor "constante" aflate, totuși, în vie și perpetuă ebuliție, indiferent dacă in- sau evolutivă, dar în perpetuă mișcare? Riscul etichetărilor este de a distorsiona mai degrabă, decât de a defini cu precizie, iar o retorică dibace poate transforma oricând albul în negru și negrul în alb. Cert este însă că momentele fondatoare ale ideii europene, în cultura română, dinainte de al doilea război mondial, sunt Școala Ardeleană, pașoptismul, junimismul maiorescian și, în măsura cea mai vertiginoasă, sincronismul lovinescian. Literatura română postbelică presupune o altă etapă, ce-și are, și ea, momentele sale astrale, în măsura în care izolarea față de cultura occidentală n-a fost decât frustrant-intermitentă.

### **Bibliography:**

- Berindei, Dan, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Edit. Humanitas, București, 1997.
- Cazimir, Ștefan, *Alfabetul de tranziție*, Edit. Cartea Românească, București, 1986.
- Danciu, Maxim, *Europe as a Frame of Mind*, în *Transylvanian Review*, Romanian Cultural Foundation; Center for Transylvanian Studies, Volume IX, No. 1, Spring 2000.
- Goga, Octavian, *Mihail Kogălniceanu, precursor al Unirii neamului*, București, 1936.
- Husar, Al., *Ideea europeană sau Noi și Europa (istorie, cultură, civilizație)*, Institutul European Iași, Hyperion Chișinău, col Sinteze, 1993, p. 274.
- Nemoianu, Virgil, *România și liberalismele ei. Atracții și împotriviri*, Edit. Fundației Culturale Române, București, 2000.
- Ornea, Zigu, *Formula sufletească a românului*, în *România literară*, nr. 1 / 10-16 ianuarie 2001, p. 9.
- Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară*, vol. I, Edit. Fundației Culturale Române, București, 1997.